

Ivan Fuček

TEOLOZI PONOVRNO ISTRAŽITELJI

Marcusov crtež, ili bolje karikatura, obilazila je svijetom i ponovno se pojavljivala krajem g. 1971. i početkom 1972. Taj crtež na duhovit način prikazuje moderne teologe »istražitelje« koji se trude da pronađu ispravan Isusov nauk. U pustinjskom predjelu, bez raslinstva, u neravnu kraju svaki se od teologa trudi da nađe pravi put, da opazi gdje se to danas nalazi Krist. Svaki od njih upire pogled nekamo u daljinu. Vidi se kako ulažu maksimalan napor. Ali posvuda pustinja i samo pustinja! Od desne strane prema sredini slike, kamo se ni jedan od teologa nije okrenuo, uzdiže se ovisok pješćani prud, viši od ostalih. Iza njega se sasvim nadesno, kao u »skrivačici«, odlično vidi Isusov lik. Umjesto teologa koji se okrenuše uglavnom nalijevo da u protivnu smjeru pronađu Krista, dvoje sitne djece, dječak i djevojčica, doskakutalo je do na vrh spomenutog pješćanog pruda, ravno prema Isusu. Djevojčica je ispružila kažiprst prema Gospodinovu liku kao da želi kazati: pa evo ga, tu je! Tako napor znanosti kapitulira pred evandeoskom jednostavnošću djece, mudrost učenih teologa pred ljubavlju i čistim zanosom nevinih. Kompozicija je takva da potiče na duboko razmišljanje. Taj se crtež prvi put pojavio u *Informations catholiques internationales* u Parizu. Kod nas su ga reproducirali *Marija* i *Veritas*.

Jedno je u crtežu sigurno: današnji su teolozi postali ponovno istražitelji. Oni se moraju boriti s tisućama novih problema i pritom snažno doživljavaju raskorak s objavljenim. Prisiljeni su od drugih, od prilika, od situacija da na nova pitanja dadu i nove odgovore. Ne izgleda da ih odviše vuče želja da budu moderni po načelu »moderan radi modernosti«.

Postavlja se, dakako, pitanje: koliko su u svome istraživanju sačuvali djetinje jednostavnu, čistu i poletnu dušu? Pitanje je koliko svoje napore zalijevaju vodom proživljene osobne molitve, pa se može desiti da su sasvim u Isusovoj blizini, to jest da su sasvim i neposredno uz rješenja, ali ih ne opažaju. Nije lako prevladati sve te »pustinjske bregove«, udariti pravom metodom, osvježiti svu našu crkvenu znanost jakošću izraza koji će i opet privući novu snagu Duha u punom obraćenju srdaca. Samo neupućeni mogu misliti da je to lagan ili čak beskoristan posao. Naprotiv, njihovi su zadaci toliko teški da zastrašuju.

Nadvladati »pustinjske bregove«

Teolozi su pozvani da ispituju znakove vremena, da ih tumače u svjetlu Objave, da svakom naraštaju dadu primjerene odgovore na vječna ljudska pitanja »o smislu sadašnjeg i budućeg života i o njihovu međusobnom odnosu. Treba, dakle, upoznati i shvatiti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj« (GS 4). To Crkva izvodi preko Učiteljstva i preko svojih teologa.

A pitanja su čovječanstva mnogostruka i duboka. »Neuravnoteženosti od kojih trpi suvremeni svijet u stvari su povezane s onom osnovnijom neuravnoteženošću kojoj su korijeni u čovjekovu srcu. Naime, u samom se čovjeku sukobljavaju mnogi elementi. S jedne strane kao stvorenje iskustveno doživljava svoju višestruku ograničenost, a s druge se osjeća neograničenim u svojim željama i pozvanim na viši život. I dok ga privlače mnoge stvari, neprestano je prisiljen među njima birati i nekih se odricati. Štoviše, kako je slab i grešnik, nerijetko čini ono što neće, a što bi htio, ne čini. Prema tome, čovjeka muči podijeljenost u njemu samom, a odatle se rađaju tako brojni i toliki razdori također u društvu. Mnoge, dakako, život u praktičnom materijalizmu odvraća da ne vide jasno dramatičnost toga stanja, a mnoge bar bijeda sprečava da o tom stanju razmišljaju. Mnogi misle da će naći smirenje u kojem od raznolikih tumačenja svijeta koja se iznose. Neki od samog ljudskog napora očekuju istinsko i potpuno oslobođenje čovječanstva te su uvjereni da će buduće čovjekovo kraljevanje na zemlji ispuniti sve želje njegova srca. Ima i takvih koji, zdvajajući nad time da život nema smisla, hvale smionost onih koji se, držeći da ljudska egzistencija po samoj sebi i nema nikakva značenja, trude da joj sve značenje dadu iz svoga vlastitog genija« (GS 10). Tako opisuje Drugi vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu unutarnju situaciju čovječanstva. Opis je do kraja realističan. Crkva želi pomoći čovjeku.

U daljnjoj analizi suvremenih unutarnjih stremljenja modernog čovjeka Koncil kaže: »... pred suvremenim razvojem svijeta danomice su sve brojniji oni koji ili sami postavljaju ili s novom oštrinom osjećaju najtemeljitija pitanja:

— što je čovjek?

— koji je smisao patnje, zla, smrti, što i nadalje traje premda je ostvaren ovolik napredak?

- čemu te pobjede koje su postignute uz tako visoku cijenu?
- što čovjek može društvu dati, a što može od njega očekivati?
- što će biti poslije ovoga zemaljskog života?» (GS 10).

Crkva vjeruje da i tim današnjim naraštajima »Krist, koji je za sve umro i uskrsnuo, po svojem Duhu pruža čovjeku svjetlo i snagu da može odgovoriti svom vrhovnom pozivu« (GS 10). Teolozi, pastiri duša, mladi koji se spremaju, svi »treba da nauče tražiti rješenje ljudskih problema u svjetlu Objave« (OT 16). Treba da nauče »primjenjivati vječne istine na promjenljive uvjete ljudskih zbivanja i takve istine priopćavati na način prilagođen suvremenom čovjeku« (OT 16). U ostvarivanju koncilskih zahtjeva među ostalim mnogostrukim smjerovima dosta jasno se razabiru uglavnom dvije tendencije.

Jednu tendenciju tvori skupina teologa koji smatraju da se u sekulariziranoj kulturi, kakva je naša, isto tako i teologija mora »sekularizirati«. Sada ne govorimo o sekularizaciji koja je u granicama opravdanog kršćanskog humanizma. Zastupnici takve sekularizacije spadaju u drugu tendenciju, o kojoj će biti dalje govora. Ovdje imamo pred očima dvije struje. Prva se još uvijek naziva »kršćanskom strujom«, jer je zastupaju razni protestantski kršćanski teolozi, iako se pomalo približava ekstremu. Jedni zastupnici te struje kažu s H. Coxom da ne treba misliti na Boga, jer smo mi ljudi ovoga svijeta na zemlji sa zadatkom da izgrađujemo ovaj svijet, ovaj »zemaljski grad«, povijest čovječanstva. Tu je naša odgovornost. Drugi kažu slično, da Boga ne treba pronalaziti u ovom svijetu. Treba da živimo na »ljudski« način kao da Boga i nema. Opstojnost Boga, kao ni H. Cox, ne niječu, ali osnovna naša odgovornost je njegova prisutnost u nama o kojoj se ne vodi brige; tako kažu D. Bonhöffer, Van Buren i neki drugi. Ima ih koji sliku Boga zamišljaju antropomorfistički. Bog nije nešto izvan čovjeka i svijeta, nego ga valja shvatiti kao »transcendens ego« koji ljubi, koji čovjeka sazda u njegovoj naravi, ali bez zakona; zakone čovjek treba sam pronaći djelovanjem razuma i iz Objave.

Zakon je ipak u konačnici od Boga. Takav program dao je J. A. T. Robinson knjigama: *Honest to God* (1963), *Christian Morals, Today* (1964), *Twelve New Testament Studies* (1962). Ekstremno i do kraja logično izveli su tu »kršćansku struju« sekularizacije William Hamilton i Thomas Altizer postavkom »Bog je mrtav« za ovaj svijet, po čemu je ta teološka struja i dobila ime »teologija smrti Boga«.

Tako je postalo očito da se sekularizacija, otkinuvši se od opravdanog kršćanskog humanizma, malo-pomalo našla, bar u praksi, bez transcendentne dimenzije ili je ta dimenzija postala toliko mutna i maglovita da nas ona više ne vodi sigurnim i ravnim putem prema Bogu. Na toj granici nastaje druga struja ove tendencije, koju nazivaju strujom »sekularizma«, a koja utječe u posve agnostičko-ateističke vode istoimenog humanizma. Ta struja o transcendentnom Bogu ili više ne raspravlja (agnostici) ili takvog Boga nijeće (ateisti). Čovjek treba iz svojih misli

isključiti ideju o budućem životu poslije smrti, a ne smije se niti u ovom životu brinuti za neki red stvarnosti koji bi nadilazio iskustvo osjeta. Treba ostati »naravan« u »naravnome«. Ukoliko se ta struja još obazire na tradicionalnu teologiju, onda stare istine treba izraziti pojmovima i riječima koje nuđa sekularizam, a ostalo »ne dolazi u obzir«. Crkvene ili religiozne ustanove koje su se tobože brinule za druge, a stalo im je bilo jedino do toga da osiguraju svoj opstanak u svijetu, treba preorijentirati da se odsad isključivo brinu za svjetovne zadatke. Tako će se te religiozne ustanove izjednačiti s drugim svjetovnim profesionalnim ustanovama koje nemaju nikakve religiozne etikete. Da li bi u toj perspektivi potpune nivelizacije sa svjetovnim Crkva na svijetu imala još išta raditi? Ne bi li to značilo samoubojstvo Crkve u potpunom odreknuću svoje misije?

Dakako, ta je tendencija dobila i svoje protivnike u kršćanskom »integritizmu« desnice, koji je, nažalost, kao drugi ekstrem u mnogome nerealan niti može biti metoda rješavanja te suvremene problematike i krizne situacije.

Druga tendencija teologa ide prema ispravnom usmjeravanju teološkog istraživanja. Realno uzima život u sekulariziranom društvu sa svim njegovim mnogobrojnim i dalekosežnim zadacima. Korisnost svoje funkcije u tome društvu ne bazira na ovozemaljskoj perspektivi, nego na opravdanju svoga poziva pred Bogom. Ali i taj smjer želi imati punu vezu s ljudskim djelovanjem u svijetu. O tom djelovanju ili ljudskom radu, o vrijednosti izgradnje »zemaljskog grada« teolog tog smjera želi kao vjernik pripočeti svoje osobite i karakteristične vidike sasvim drugačije od onih kakve će iznijeti sekularizam. Taj smjer želi ići ukorak s razvojem tehnološke epohe. On posjeduje principe »naravnog reda«, ali koji se odnose na »vrhunaravni plan svijeta«. U sigurnosti vjere da je svijet Božje stvorenje i otkupljen u Kristu, da je Crkva duša svijeta, taj smjer ide za obnovom u smislu riječi pape Ivana XXIII., to jest u značenju »podanaš-njenja« kao uvoda u suvremene stvari. Teologiju treba osuvremeniti jer je umnogome zastarjela i izgubila šanse utjecaja na razvoj svijeta. Radi se o novoj klimi stvorenoj na Drugom vatikanskom koncilu. Novost se ne sastoji u nekoj novoj objavi, a još manje u »novoj vjeri«, kako bi neki zlobno dobacili. Radi se o novoj kulturnoj povezanosti. Teologija nije samo refleksija o vjeri koju produbljuje i sustavno izlaže nego, bar drugotno, i o kulturnim pojmovima i normama koji postavljaju probleme i pridonose njihovu rješavanju. Kao što je teologija 13. stoljeća slijedila svoje vrijeme asimilirajući Aristotelovu filozofiju, a teologija 17. stoljeća odoljela klimi svoga vremena, tako se današnja teologija suočava sa svojim vremenom. »Bilo da teologija raste ili trijumfira«, napisao je negdje Bernard Lonergan, kanadski teolog, »bilo da opada ili promašuje, ovisit će velikim dijelom od jasnoće i bistrine njezina shvaćanja vanjskih kulturnih faktora koji podrivaju minule pobjede i traže nove napore.« Tim putem bi trebalo nadvladati »pustinske bregove« ili pješćane prudove koje je karikaturist Marcus tako sugestivno predočio u panorami svoga crteža o modernim teolozima.

Naša kršćanska vjera ne smije ostati u »tornju od bjelokosti«, zatvorena u sebe, daleko od stvarnog života današnjeg čovjeka. Naprotiv, ona mora doživjeti detaljnu primjenu na sve stvarne i konkretne ljudske probleme; vjera treba da prožme raskomadani život novog čovjeka, ne samo u smislu učvršćenja već postojećih vjernika nego i u smislu toliko nužne, a tako malo prakticirane evangelizacije onih koji s vjerom nemaju gotovo nikakve dodirne točke. »Tromost duha, slaba sprema za razgovor s partnerom, manjak opće naobrazbe nisu znakovi katolicizma«, rekao je Boros.

Da bi se to što uspješnije postizavalo, osim produbljenog i otvorenog teološkog shvaćanja, osim svestrane tehničke specijalizacije koja je potrebna u prenošenju poruke i u evangelizaciji, danas je potrebna suradnja, otvorena, svestrana i nesebična suradnja teologa sa sociolozima, s odgojiteljima, s ekonomistima, s odvjetnicima, s liječnicima — sa specijalistima na svakom sektoru konkretnog života. Bez takve suradnje među specijalistima različitih znanosti, u kojoj ne bi bila prisutna tipična misao o čovjeku kako ga shvaća kršćanstvo, giganski napor oko napretka i blagostanja može prije razočarati negoli opravdati čovjekovu egzistenciju. U tome bi naporu kršćanski teolog morao prihvatiti mnogostruku suradnju sa svima koji se bore i brinu oko čovjekova blagostanja, mada u isti mah možda odbijaju i vjeru, i Krista, i Crkvu. On zna da je Kristova milost univerzalna i da nije u svom djelovanju strogo vezana na vidljive strukture Crkve. Možda je ta misao za neke sredine gotovo utopistička, možda je negdje takva suradnja ušla u svoju početnu etapu, možda se negdje već vide i značajniji rezultati, no sigurno je da danas teolog u polivalentnoj situaciji svijeta ne može sam. U zaboravi sama sebe, u skromnosti, u poniznosti, u tijesnoj suradnji sa stručnjacima svjetovnih znanosti tražit će rješenja. On zna da je Bog u Kristu objavio velike temeljne istine o čovjekovoj prirodi, čovjekovoj sudbini, čovjekovu radu . . . i da je prepustio istom čovjeku zadatak da sve to otkrije. On zna da i svemir i ovaj svijet, koji se nalazi u čovjekovoj ruci, kao i sudbina čovjekova silnog naprezanja i rada neće biti uništeni nego preobraženi i proslavljeni u konačnoj krunidbi stvaralačkog i otkupiteljskog djela. »... Mi očekujemo prema njegovom obećanju, nova nebesa i novu zemlju, gdje prebiva pravednost« (2 Pt 3,13).

Ima danas teologa koji smatraju da je najhitniji zadatak kršćanske teologije upravo taj: *intenzivna i svestrana obnova u suradnji sa suvremenom situacijom svijeta*. Dužni smo propovijedati Božju riječ svijetu svoga vremena. Dužni smo katehizirati, pronalaziti raznolika sredstva prenošenja Božje riječi. Ali nadasve mi danas moramo biti sigurni da je ono što propovijedamo, katehiziramo, iznosimo još zaista nepatvorena Božja riječ. Ukoliko bi neki teolog podržavao »kršćanstvo bez vjere«, zastupao »svjetovno evanđelje«, prihvaćao »kršćanski ateizam« i slično, značilo bi da je tragično krivo shvatio svoj inače neminovan zadatak:

svremenom svijetu koji ne poznaje Boga predstaviti i približiti Boga na suvremeni način. Vjerujemo da se vode uzvišenim motivima oni koji probleme žele riješiti ne kažu »teologijom« koja nuđa ateističko-agnostički sekularizam, nego sekulariziranom profaniziranom teologijom. Moramo poštovati njihovo poštenje i otvorenost. No ukoliko njihov program promatramo s objektivnog vidika, čini se da se taj program približava apostaziji te da oslabljuje i koči specifičnu misiju Kristove Crkve u svijetu. Unatoč uspješnoj revoluciji što ju je čovjek izvršio na svjetovnom području taj je moderni čovjek u svojoj unutrašnjosti nemiran, smućen, zbunjen, kako nas upozorava konstitucija *Gaudium et spes*. Onkraj čovjekovih uspjeha lebdi pitanje koje on nije riješio: ima li cjelokupno čovječanstvo, imaju li pojedini ljudi ikakvu konačnu budućnost i smisao na ovom ili na drugom svijetu? (Usp. GS 10.)

Suvremeni tehnički jezik nije baš mnogo prikladan za razgovor o transcendentnoj stvarnosti. To nije više jezik petog stoljeća crkvenih otaca, niti trinaestog stoljeća skolastike, nego našeg suvremenog industrijaliziranog, tehniziranog i sekulariziranog društva. Formulacije će, dakle, biti nužno drukčije, inače nas suvremeni svijet neće više razumjeti. Ali nove formulacije ne smiju biti neprecizne. Može se dogoditi da pri tom zahvatu preobrazbe, pri prebacivanju izričaja nekog principa iz jednog izražavanja u drugo, zamijenimo i sam princip s nekim drugim sasvim drukčijeg značenja. Bilo je već prijedloga i smionih i upravo drskih, što su neki smatrali »prijevodima tradicionalnih kršćanskih formulacija na moderan jezik«. Tako bi se, na primjer, prema nekom sličnom prijedlogu, umjesto »Isus se rodio od Marije Djevice« moralo u modernim izrazima formulirati: »Bog je radio u povijesti i monogamijski brak je socijalna ustanova važnija od civilizacije« (T. Boslooper, *The Virgin Birth*, Philadelphia 1962., str. 234.). A kad želimo reći da je »Zagreb glavni grad Hrvatske« onda naša izjava označava samo ono što i tvrdi. — Važan je, i jedan od primarnih, zadatak prevesti kršćanske istine na novi jezik. Ali to je težak i skrajnje osjetljiv zadatak, kako se netko izrazio, da dok »bacamo zamazanu vodu iz kade, ne bacimo s vodom i dijete« koje smo htjeli oprati. Čini se da neće biti sretno niti će se riješiti zadaci ako se teolozi samo ograniče na sekularističke i humanističke izraze i na formule, pa nas pokušaju uvjeriti da upravo takve formulacije izražavaju »pravi smisao« kršćanstva. Bez sumnje je pitanje formulacije jedan od vrlo teških zadataka danas kad je svijet duboko ušao u epohu sekularističke kulture.

Trebalo bi uz taj jezični problem upozoriti na još jedan, ponekad možda zaboravljeni vidik. Mislim da bi zadatak svakog teologa morao biti da u dobro smišljenim i precizno artikuliranim izrazima, prema potrebama dotičnog vremena i mjesta poda koji odlomak proživljene i promeditirane spoznaje (Božje riječi, Objave) crpljene iz *egzistencijalne stvarnosti* Crkve. Uskrsnuli i proslavljeni Gospodin je »locus« — mjesto na kojem Objava i danas nastavlja u punini da se događa. Na tom će se

»mjestu« objava događati do kraja vremena. Ne misli se ovdje na neko dodavanje novih istina objektivnom pokladu vjere, niti se misli ići dalje od Krista. Ali važno je to da se proces Objave, prije izvršen u Kristu, »sada saopćava svim vjernicima preko objave koja ne prestaje da se nastavlja«, kaže odlično F. Moran u knjizi *Theology of Revelation* (New York 1966., str. 75.). Cjelokupna Crkva u svom totalitetu prima Božju objavu i svaki pojedinac učestvuje u objavi prema položaju koji zauzima u zajednici. U tom smislu je Božji narod pod trajnim utjecajem i zaštitom Duha Svetoga, pa je i u jezičnom problemu od silne važnosti upozoriti na dimenziju te Božje asistencije. Ako je svaki teolog koji traži nove izričaje s jedne strane usidren u bogato nasljedstvo iskustva Crkve, s druge strane u unutrašnju dimenziju Duha, on ima šanse da vječnu istinu kaže u novoj formulaciji a da pri tome ne povrijedi samu istinu, jer je u Crkvi i kroz nju naučio osjećati bilo svijeta — *sentire in Ecclesia*, uvijek s dužnim respektom na konačnu formulaciju Učiteljstva.

Bratski susresti »suputnike«

Prvi od suputnika suvremenog kršćanstva je suvremeni *ateizam*. Često se spominje s dozom istine, kad ateisti izričito poriču Božju opstojnost, da onda taj i takav Bog u mislima ateista nije Bog kršćana. Naprotiv, radi se o lažnoj i nedostojnoj slici Boga koju su ili stvorili oni sami od sebe ili su je izveli iz opisa i ponašanja neznalica i nedostojnih kršćana. To je i Koncil ustvrdio u pastoralnoj konstituciji o Crkvi kad veli da neki »sebi tako predočuju Boga da onaj lik koji zabacuju nikako nije Bog Evanđelja« (GS 19). Ako to stoji, a čini se da stoji, onda bi se kršćani u stidu morali upravo užurbano potruditi da što prije započnu dijalog s ateistima. U tome ne bi smjeli razvijati vrtoglavu vještinu da na svako pitanje odgovore »kao s nokta«, »glatko«, bez razmišljanja, kao da su to već odavno »jasne stvari same po sebi«. Izgrađeni kršćani vrlo dobro znaju kako je teško rješavati i pogotovo drugome riješiti teška pitanja opstojnosti Božje ili uopće pitanja ljudske egzistencije. Mi se silno trudimo da sve protumačimo i sve opravdamo. Čemu to? Izvrsno je negdje rekao Lav XIII: »Bog ne treba naših laži!« Bog treba našu suradnju u skromnosti da njegova milost može djelovati!

Nije potrebno naivno očekivati, pošto smo nakon dugog truda uspjeti: »očistiti sliku o Bogu«, da će ateisti smjesta nahrupiti da je svim srcem prihvate. Bog se nikome ne može servirati na pladnju. No bilo bi s druge strane u stilu naše vjerničke nemarnosti kad bismo olako ustvrdili da ateisti »bona fide« i ne trebaju naše »pomoći« na pročišćavanju svoje slike o Bogu, jer da su oni već vjernici, religiozni ljudi i čak bolji kršćani negoli i sami deklarirani kršćani. Mi bismo morali biti duboko ožalošćeni što mnogi ljudi, koji inače dosta dobro znaju u čemu je kršćanski teizam, iskreno vjeruju da je lažan. Možda im je zaprekom naš suvremeni

kršćanski život? Možda je situacija s njima kao što je bila s Mahatma Ghandijem kad se ono našao u Parizu i vidio život »kršćana« Pariza, pa kad je nakon toga izjavio da nikad neće postati kršćaninom? Ipak, zar Kristova milost i preko naših slabosti ne može biti uspješno djelotvorna u životu tih osoba, koje su »bona fide« — u dobroj vjeri u zabludi?

Drugi je od suputnika suvremenog kršćanstva suvremeni *humanizam*. Možemo li odoljeti svim napastima sekularizacije, našu kršćansku vjeru uspjeti učiniti »ugodnom« sekularističkoj kulturi a da se pri tome nigdje ne okalja sukularizmom? Dakle ne surađivati? Naprotiv! Toliko je područja zajedničkih i humanistima i kršćanima. Humanistima je osnovna vrijednost položena u samo ljudsko biće. Tu se s njima susrećemo na temeljima samog prirodnog zakona. Pa se već dešava da se nađu na nekom simpoziju biologzi, sociolozi, pravnici, liječnici i drugi specijalisti zajedno s teolozima, osobito kad se radi o moralnim problemima čovjeka, o biogenetskim manipulacijama s čovjekom, o kirurškim, kemijskim, električnim i drugim zahvatima u ljudsko tijelo, ljudsku seksualnu sferu, ljudsku obitelj... Od teologa se očekuje doprinos s etičkog vidika. Postavljaju se pitanja: koji su razlozi da bi se tvrdilo da se bitnost čovjekove prirode mora očuvati a ne radikalno je mijenjati znanstvenim manipulacijama? O tome govori moralist B. Häring u najnovijoj knjizi *Medical Ethics* (1971.). U tim zahvatima nužan je transempirijski kriterij, a taj mora potražiti i podati kršćanska vjera.

Ako je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, ako je Bog prihvatio tu istu čovječju prirodu i time odobrio i potvrdio svoj stvaralački čin; ako je Bogočovjek princip i glava obnovljenog ljudskog roda tako da s utjelovljenjem ljudi u njemu mogu opet naći svoju »raskomadanu« i preobraženu ljudsku prirodu, onda je ljudski rod siguran da posjeduje dostojanstvo i sudbinu koju mu nijedna isključivo humanističko-evolucionistički usmjerena znanost ne može osigurati. Može mu je osigurati suvremeno impostirana evolucionistička slika svijeta u Kristu, kako je to učinio pater Teilhard de Chardin ili kasnije Karl Rahner.

Treći od suputnika suvremenog kršćanstva je suvremeni *egzistencijalizam*. Mnogi od suvremenih dramskih pisaca i pisaca romana s nemilosrdnim realizmom obradili su čovjekovo stanje u svijetu. To stanje čovjek nije sebi izabrao. On je tu ubačen. Stanje je apsurdno. Svijet je bez Boga apsurdan. U takvoj situaciji poruka o nadnaravnom određenju, kako ga donosi Evandjelje, poruka o Bogu koji spašava, o Bogu koji je dobrota i ljubav, mogla bi biti primljena sa zanimanjem, pa čak i uspješno. Ukoliko je suvremeni čovjek u nutrini svoje duše stvorio definitivnu opciju protiv Boga, on se pod svaku cijenu odriče Boga; nijedna religija bez Boga neće biti sposobna da ga zadovolji i spasi. Pa ako mu mi pokušamo pružiti »religiju bez Boga«, promašili smo.

Nisu svi egzistencijalisti predstavnici apsurdna i ateisti poput Sartrea. Neki slijede Soerena Kierkegaarda, Heideggera, Jaspersa... Ali njihovi su stavovi veoma različiti. Pokoje kršćansko egzistencijalističko djelo može

se dobro primiti kao zdrava reakcija na siromašno i beskrvno djelo mnogih pisaca moralke i askeze. Neka od njih izražavaju odlučno uzdizanje ljudske volje nad inteligencijom, pa bi i dokaz o opstojnosti Božjoj imao ovisiti o odluci specijalno kvalificiranih ljudi: ako ga ti ljudi priznaju, onda Bog postoji, ako ga odbace, onda više ne postoji ili je »umro«.

R. Bultmannu i njegovoj školi egzistencijalizam vrlo dobro dolazi kao prikladno sredstvo za oslobodenje od »ruševina metode oblika« Novoga zavjeta. Ako se ne može ništa znati o Isusovu životu i o učenju, postoje očevidne koristi jednostavnog zasnivanja vjere na egzistencijalnim odnosima kršćanske prazajednice na proročanskim objavama njezinih propovjednika, misli Bultmann. Zabacivši takve ekstremne primjere, važno je napomenuti da K. Rahner, kao nekadanji Heideggerov učenik, dobro uspijeva originalnom intuicijom izraziti svoje teološke misli egzistencijalističkim govorom. Dok teistički egzistencijalist naglašava čovjekovu situaciju u svijetu, ne može se s time pomiriti da čovjek bude tek »dio svijeta«. Možda bi egzistencijalizam Heideggerovog tipa trebalo spojiti s egzistencijalizmom tomističkog tipa i tako dobiti puninu koja vodi ravno k Bogu?

Preobraziti unutarnjeg čovjeka

Takva dinamična teologija započinje unutarnjim obraćenjem njenih nosilaca. Teolozi ne smiju biti samo učenjaci. Oni treba da su duboko religiozni ljudi; ljudi razmišljanja i meditacije, ljudi intuicije i doživljavanja kršćanstva, ljudi molitve i familijarnosti s Bogom. Tada će njihovo istraživanje biti plodno i njihov napor zaista human. Osnovni element religioznog života je metanoja, obraćenje. S tog vidika je malo poznat i proučen problem. Kad se postigne univerzalno, apstraktno, znanstveno, obraćenje ostaje u sjeni. Nije li to stoga što se ono događa u najosobnijem životu pojedinca? A ipak, kad je govor o radikalnom obraćenju, onda se ne radi samo o jednostavnoj promjeni ili nekoj evoluciji, nego se radi o sržnoj preobrazbi, o preobrazbi čitava čovjeka, o ponovnom usadivanju čovjeka u Boga. S time u vezi na svim linijama života i u svim horizontima djelovanja slijede serije i lanci promjena koje izlaze jedne iz drugih. Ono što je dosad čovjeku bilo skriveno i nepoznato, postaje živo i prisutno. Ono preko čega se prelazilo i što se činilo nevažnim, postaje predmetom zanimanja i velike brige. Takva radikalna i silna promjena čovjeka popraćena je temeljitim promjenama njegova gledanja, nastupanja, njegova djelovanja u Crkvi i u društvu; popraćena je promjenama njegovih odnosa prema braći i ljudima — istomišljenicima i onima iz svih osalih tabora; popraćena je promjenama na onoj najintimnijoj liniji »Ja« i »Velika Tajna« — Bog.

Obraćenja nisu uvijek radikalna. Mogu biti samo djelomična. Mogu biti dublja ili površnija. Ona imaju razne dimenzije. Odnos neke osobe s Bogom često je uzrok i posljedica osobnih, društvenih, čudorednih i intelektualnih promjena.

— Obraćenje može biti u hipu poput onog Saulova pred Damaskom, gdje je jahač iznenada bio sa sedla izbačen pred noge konjima;

— Obraćenje može sadržavati lagani dugi proces sazrijevanja, na koji utječu posebni momenti, kao kod Augustina, na koga su djelovali i manihejci, ali i Ambrozijeva snažna propovijed, toliki događaji i tolika promišljanja;

— Obraćenje se može dogoditi posredno nekom sugestijom odlučne ideje kao ono kod Ksaverskog na ponovno »zabadanje« starog kolege Iniga.

Prema jednom uobičajenom izrazu, obraćenje je ontološka promjena. Obračćenik sada spoznaje na drugi način, drukčije procjenjuje stvari, drukčije sklapa odnose, sve radi drukčije nego dosad jer je sam postao drukčiji, nov. U njega nova spoznaja nije toliko novi pojam ili nova serija pojmova koje je sad stekao, a prije ih nije imao, nego je radije obraćenjem stekao nova značenja koja sada opaža i vidi gotovo u svim dosadašnjim pojmovima. Obračćenik nije stekao snopove novih vrijednosti, nego je radije stekao »spiritum discretionis« — duh rasuđivanja i procjenjivanja dosadašnjih vrijednosti. To je upravo ono što Pavao piše Korinćanima: »... ako je tko u Kristu, on je novi stvor; staro je nestalo, novo je, evo, nastalo. A to sve dolazi od Boga...« (2 Kor 5, 17—18).

No ne smijemo zanemariti ni drugu dimenziju: obraćenje onih kojima se poruka donosi. Radi se o tome da poruka zahvati konkretan život ljudi i da donese praktične plodove. Mada je obraćenje veoma osobno, nešto posve intimno, ne smije biti omeđeno, izolirano tek za neke pojedince. Ono može i mora zahvatiti mnoge i svi ti treba da tvore zajednicu kako bi se naizmjenice pomagali u svojoj auto-preobrazbi, kako bi se izmjenično pomagali da postanu vjernici, ostvarujući obećanja svoga novoga života. A to što može postati zajedničko, može postati povijesno. Može se tada prenositi iz jedne generacije na drugu. Može prelaziti iz jednog kulturnog ambijenta na drugi. Može uočiti nove situacije, snaći se u promijenjenim prilikama, nadživjeti različita vremena i jednako cvasti u drugim razdobljima i novim epohama. Ako se na proces obraćenja gleda kao na evolutivni proces u osobnom, zajedničkom i povijesnom vidu, onda se ono podudara sa zaista proživljenom vjerom. Tako je obraćenje bitno za vjeru, prema tome bitno i za razmišljanje ili za refleksiju o vjeri — za teologiju. Kao što razmišljanje o djelovanjima učesnaka osvjetljuje stvarni temelj znanosti, isto tako reflektiranje o neprestanom procesu obraćenja može osvjetliti stvarni temelj dinamične, obnovljene teologije. Stoga je temeljno i normativno za sve one koji oblikuju teološke postavke, a to su teolozi, da sistematski razmišljaju o obraćenju, gdje se pod obraćenjem razumijeva neprestani, stvarni, dinamični, osobni, zajednički i povijesni proces.

Tim smo se bar donekle dotakli misli na Marcusovu crtežu izraženu likovima dječaka i djevojčice. A sa svime što smo prije kazali, pokušali smo osvjetliti pitanje današnjih teologa koji postadoše ponovno istražitelji.

Na fakultetu političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu prigodom simpozija o Jurju Križaniću (1617—1683), od 2. i 3. ožujka ove godine, u referatima raznih predavača (J. Šidaka, I. Goluba, J. Badalića) bila je prisutna slijedeća misao: Križanić je bio uvjeren da se neće ostvariti njegova sveslavenska misao, konkretno, da neće doći do unije u kojoj bi Rusija imala odigrati glavnu ulogu tako dugo dok narod ne bude duboko prosvijećen. Zapravo ta ideja opravdava silnu mnogostruku Križanićevu aktivnost i nekako definira čitav njegov život: najprije prosvijetliti ljude a onda je stvar laka; neprosvijećenost, neznanje, nemar — to su osnovni neprijatelji spoznavanja i prihvaćanja istine. Istu misao naglašavaju toliki naši prominentni radnici. Nalazimo je u Habelićevu *Zrcalu marijanskom*, u Mulihovu *Poslu apoštolskom* i u drugim djelima. Ti su ljudi i činili sve da se ukloni neznanje, jer samo onda će ljudi biti sposobni prihvatiti istinu evanđeoske poruke. Crkva se, dakle, nije nikad bojala učiniti sve da njeni vjernici dođu do naobrazbe, po mogućnosti i najviše i najdublje naobrazbe. Ona i njeni najveći sinovi bili su uvjereni da je samo to ispravan put za ostvarivanje autentičnog kršćanstva.

Sve gore rečeno o teolozima istraživačima insinuirala istu misao: danas se teolozi moraju na sve ispravne i raspoložive načine truditi da moderan čovjek upozna autentičnu misao Evandjelja. Prosvijećenost današnjeg čovjeka samo bi onda mogla biti zapreka za primanje evanđeoske poruke ako teolozi tu poruku, s jedne strane, dovoljno ne približe njegovu shvaćanju, a s druge strane, ako je netočnim formulacijama i izlaganjem, indiskretnom težnjom za »modernim«, »naprednim« i »suvremenim«, isprazne od njenog primarnog sadržaja.